

**Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice
Școala Doctorală de Filosofie și Științe Social-Politice
Domeniul: Sociologie**

**MIGRANȚII ÎN ROMÂNIA. INTEGRAREA
REFUGIAȚILOR UCRAINENI ÎN PLAN
TRIDIMENSIONAL: EDUCAȚIE, SĂNĂTATE ȘI MUNCĂ**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

Prof.univ.dr. Doina BALAHUR

Doctorand:

Răzvan-Sergiu MOROȘANU

Iași
2023

Introducere

Prezenta teză de doctorat studiază unul dintre cele mai grave fenomene din timpul recent prin care trece societatea ucraineană, în primul rând, și cele europene sau transcontinentale, în al doilea rând – referindu-ne la exodul declanșat ca urmare a invaziei Ucrainei de către Federația Rusă la începutul anului 2022 (luna februarie).

Am avut posibilitatea de a mă ocupa de cercetarea evenimentelor sociale care au decurs ca efect direct din această beligeranță și care au o incontestabilă importanță istorică; impresionantă din punct de vedere umanitar și interesantă din perspectiva științifică, situația creată a avut un timp evolutiv care s-a suprapus cu cel al calendarului cercetării doctorale. O anumită parte din câmpul de desfășurare al acestor evenimente mi-a fost tangență, palpabilă aproape în mod direct, mai cu seamă datorită faptului că România a fost una dintre țările aflate *în prima linie* a impactului valului migraționist produs în acest context.

Dacă migrația este considerată complicată, în general, și dacă cea forțată, în mod particular, este percepută ca fiind situată pe un nivel superior al complexității, atunci criza ucraineană trebuie analizată prin raportare la cote superlative de atenție, întrucât aduce cu sine aspecte sociologice inedite – dislocări populaționale și transmutări de ordinul sutelor de mii de oameni în primele zile ale războiului, cele mai numeroase evacuări pe cale aeriană din istoria omenirii, izbucnirea unui conflict militar între două societăți cu afinități de limbă și religie etc.

Deși, sub aspect umanitar, conflictul din Ucraina prezintă valențe dramatice în cel mai propriu sens al termenului, tragice adeseori, migrația provocată, managerierea refugiaților și integrarea lor în societățile gazdă - oricare dintre aceste fenomene luate separat, și cu atât mai mult toate împreună - suscită interesul demografilor, politologilor, economiștilor, juriștilor și al sociologilor, în mod special.

În mod direct, lucrarea se referă la integrarea în societatea românească a imigranților rezultați din marea dislocare cauzată de războiul ruso-ucrainean. Sunt avute în vedere trei dimensiuni, considerate subsisteme sau componente ale ansamblului social: educația, sănătatea și ocuparea în muncă. În mod tangențial, se face referire și la o a patra dimensiune, locuirea, deoarece pe parcursul documentării, dar și prin studiile practice realizate, am constatat rolul și importanța pe care aspectul în sine le are pentru refugiați.

Teza este împărțită în patru capitole – trei teoretice, iar al patrulea, mai cuprinzător, dedicat integral cercetării empirice.

Primul dintre capitole este intitulat „Delimitări conceptuale privind migrația și beneficiarii de protecție internațională”, în care sunt trecute în revistă conceptele de bază cu

care operează științele juridice aplicate în domeniul migrației internaționale, dar și o serie de noțiuni sociologice, clasificări și departajări de sens științific, care să poată da contur unei corecte încadrări a problematicii conexe temei de cercetare doctorală.

Al doilea capitol - „Paradigme, teorii și modele asociate fenomenului migraționist. Studii și cercetări relevante” – implică în mod special perspective ale științelor socio-umane și face trimitere la evoluția teoriilor migraționiste, plecând chiar de la primele enunțuri care au orientat traiecte și campanii de cercetare sociologică vreme de mai bine de un secol. În același capitol am ținut să tratez migrația forțată ca un tip particular al migrației, urmărind în special caracteristicile cele mai actuale. De asemenea, ultimul subcapitol pe care l-am denumit „Studii și cercetări relevante cu privire la migrație, migranți și refugiați” reprezintă o compilație de lucrări internaționale, ale căror subiecte principale au tangență sau chiar o legătură directă cu tema noastră de lucru.

Capitolul al treilea a fost denumit „Integrarea socială a migranților internaționali. Aspecte teoretice și descriptiv-practice, în lume și în România” și cuprinde pe lângă noțiuni specifice, o trecere în revistă a celor mai cunoscute abordări în configurarea politicilor sociale integrative. În acest capitol, atenția este fixată asupra celor patru componente pe care le-am amintit mai sus, trei dintre ele fiind urmărite în planul de studiu specific lucrării: educație, sănătate și ocupare în muncă. Tot aici, urmărind apropierea perspectivelor teoretice de aspectele practice care urmează a fi studiate în cel de-al patrulea capitol, se face trimitere la criza ucraineană, la implicațiile pe care aceasta le are în plan regional și național. Sunt acomodați, pe de o parte, termeni juridici prezenți în comunicarea circumscrisă migrației forțate, iar pe de altă parte, se descriu măsurile operaționale de intervenție pe care statul român le-a luat în contextul crizei.

Ultimul capitol se axează pe cercetarea sociologică și are titlul „Cercetarea empirică. Desfășurare, metode și tehnici aplicate. Rezultatele obținute, analize și concluzii”. După cum am sugerat și mai sus, cercetarea a avut în vedere o largă cuprindere de teme și subiecte, toate fiind circumscrise tezei doctorale. Spre exemplu, principalul instrument aplicat, chestionarul sociologic, are nu mai puțin de 55 de întrebări, din care cea mai mare parte sunt deschise (neasistate de răspunsuri prealabil standardizate). În plus, rezultatele cercetării cantitative au fost în cea mai mare parte confirmate prin metodele calitative ale analizei tematice și studiilor de caz. Astfel, urmând tipicul de desfășurare consacrat în cercetarea empirică, desfășurătorul acestui capitol pune în vedere concluzii certe, validate prin proceduri statistice și confirmate prin comparații intersectate metodologic.

De asemenea, anexele atașate au o valoare euristică aparte, deoarece prezintă instrumentele de lucru originale, concepute special pentru acest proiect de cercetare, în acord cu scopul și obiectivele urmărite în cadrul tezei doctorale. Pe lângă acestea, în Anexa 2 se pot consulta răspunsurile centralizate obținute prin chestionarul aplicat, prezentând analiza tabelară a datelor, care expune o vastă cuprindere investigativă și o mare bogăție de nuanțe.

Elemente și perspective teoretice abordate în capitolele aferente cercetării fundamentale

Parcurgând o bibliografie diversă și bogată, în primele trei capitole ale lucrării – consacrate cercetării fundamentale, după cum au fost anterior prezentate în structura lucrării -, am expus principalele noțiuni și concepte care sunt circumscrise fenomenologiei migrației, am trecut în revistă paradigme, teorii și modele asociate și am analizat o plajă extinsă de aspecte teoretice și practice ce vizează integrarea socială a migranților internaționali. Mai jos, detaliem punctele și subpunctele pe care aceste trei capitole le tratează, conform cuprinsului lucrării:

a. Delimitări conceptuale privind migrația

- Noțiunile de migrație, solicitant de azil, refugiat, protecție subsidiară, protecție temporară.
- Geneza și evoluția incipientă a problemei refugiaților.
- Regimul juridic al beneficiarilor de protecție internațională, în Uniunea Europeană și în România.
- Criterii pentru determinarea statutului de refugiat și de protecție subsidiară.
- Drepturi și obligații ale beneficiarilor de protecție internațională din România.

b. Paradigme, teorii și modele asociate fenomenului migraționist

- Explicarea fenomenului migraționist în științele sociale. Paradigme și curente de gândire asociate: clasică și cea neoclasică, istorico-structurală.
- Teorii sociologice clasice referitoare la migrație: Teoria lui Ravestein; Teoria bispațialității și a imboldului pasionar; Teoria fazelor procesului migrațional; Teoria stadială a proceselor migraționale; Teoria pieței duale sau a segmentării forței de muncă și a ierarhiei sociale; Teoria integrării, numită și a asimilării sau aculturației; Teoria rețelelor de migrație; Teoria migrației selective; Teoria spațiilor sociale transnaționale.

- Teorii sociologice neoclasic referitoare la migrație : Teoria economică neoclasică a migrației; Teoria sistemului mondial.
  - Teorii care explică perpetuarea migrației în timp: Teoria rețelelor; Teoria cauzalității cumulative.
  - Alte teorii asupra migrației.
  - Modele explicative recunoscute ca legi ale migrației: Legile migrației după modelul Ravenstein; Legea oportunităților vicariante.
  - Migrația forțată, o formă aparte a migrației internaționale.
  - Studii și cercetări relevante cu privire la migrație, migranți și refugiați.
- c. **Aspecte teoretice și descriptiv-practice privind integrarea socială a migranților internaționali, în lume și în România**
- Clarificări conceptuale privind integrarea migranților.
  - Abordarea sustenabilă a problemei refugiaților.
  - Direcții generale de integrare.
  - Politici sociale integrative pentru imigranți și refugiați. Considerații teoretice și practice cu aplicare în domeniu – abordările lui Han Entzinger, James F. Hollifield și Stephen Castles.
  - Multiculturalism și interculturalitate. Perspective psiho-sociale cross-culturale
  - Caracteristici ale integrării social-sistemice: Integrarea în societățile cu arhitecturi fragmentate sau pluraliste; Integrarea în condițiile crizelor care determină migrația forțată; Integrarea sistemică a refugiaților.
  - Componentele sociale considerate prioritare în procesul de integrare a refugiaților: Educația, Sănătatea, Munca (ocuparea), Locuirea.
  - Specificul migraționist al crizei ucrainene. Implicații regionale și naționale
    - o Descrierea crizei refugiaților din Ucraina;
    - o Elemente de protecție internațională acordată de România refugiaților ucraineni: (1) Planul Național de măsuri pentru protecția și includerea refugiaților ucraineni; (2) Tranzitarea frontierelor în contextul crizei ucrainene; (3) Statistici referitoare la acordarea protecției temporare refugiaților ucraineni în România; (4) Specificități ale Programului 50/20 privind decontarea cheltuielilor pentru persoane fizice. O prezentare comparativă cu măsurile aplicate în Polonia.

Scopul și obiectivele cercetării aplicative

Cercetarea s-a bazat pe investigarea stării și evoluției solicitanților de azil și a refugiaților ucraineni din România, concentrându-se pe integrarea celor cărora le-a fost acordată deja o formă de protecție internațională, dar și a celor care sunt în așteptare pentru a primi o formă de protecție internațională (solicitanții de azil). În cele ce urmează, ne vom referi în mod generic la această populație folosind termenul de „refugiați”.

Scopul cercetării

În primul rând, contribuția vizată de lucrare este una de ordin practic și aplicativ în domeniul relațiilor internaționale și studiilor europene, referindu-ne în mod special la migrație, azil și integrare a beneficiarilor de protecție temporară; atât prin dimensiunile sociologice implicate, cât și prin concluziile analizelor noastre, ne propunem ca această teză de doctorat să fie una de referință în câmpul științelor de profil, având rol interpretativ și explicativ, constituindu-se totodată și într-o bază de planificare și intervenție sectorială (legislativă, socială, economică etc.).

De asemenea, avem în vedere îmbunătățirea gradului de cunoaștere privind fenomenul imigrației în România, cu accent pe problematica integrării multidimensionale a refugiaților ucraineni în societatea românească.

Obiectivele generale ale cercetării

Facem distincția între aceste obiective generale, circumscrise cercetării empirice, și cele particulare, de ordin tehnic, pe care le regăsim stipulate, mai mult sau mai puțin explicit, în partea introductivă a prezentării metodelor sociologice aplicate în cadrul cercetării de teren. Avem, în fapt, o serie de șase enunțuri asumate ca obiective generale ale tezei de doctorat, care, din punct de vedere al construcției au o alură aplicativă, și care, pentru a fi atinse, presupun culegere și prelucrare de date. În mod logic, aceste obiective preced problemele și ipotezele de cercetare, față de care constituie puncte de plecare:

Obiectivul nr.1 - Constatarea cauzelor și condițiilor inițierii refugierii și descrierea complexului motivațional al alegerii României, ca destinație.

Obiectivul nr.2 - Evaluarea percepțiilor refugiaților prin raportare la prestația diferitelor organisme românești care operează în sfera migrației de acest tip, dar și la comportamentele sociale cetățenești.

Obiectivul nr.3 - Identificarea punctelor tari și a celor slabe aferente măsurilor aplicate de către societatea românească în scopul preluării refugiaților ucraineni, în decursul a mai bine de un an de la apariția și instalarea fenomenului.

Obiectivul nr.4 - Aprecierea nivelului la care este situată momentan capacitatea societății românești (instituțională, în mod aparte) de integrare, pe dimensiunile majore ale inserției sociale: sănătate, educație, ocuparea unui loc de muncă.

Obiectivul nr.5 - Descrierea stadiilor de acomodare a refugiaților la societatea românească, insistând pe aspectele care țin de legalizarea șederii, comunicarea socială și calitatea percepută a vieții.

Obiectivul nr.6 - Realizarea unui profil al refugiaților ucraineni care s-au stabilit în România, diferențiind trăsăturile respective în funcție de anumite variabile măsurate.

Problemele și direcțiile cercetării

În strânsă legătură cu tema, scopul și obiectivele cercetării, am selectat și planificat 7 direcții, identificate și ca probleme de cercetare, spre care au fost orientate tehnicile și instrumentele sociologice aplicate:

Problema/direcția nr. 1 - Descrierea cadrului inițial al refugierii. Condițiile plecării din Ucraina și sosirea în România. Motivații și constatări inițiale.

Problema/direcția nr. 2 - Servicii de orientare / sprijin / integrare puse la dispoziția refugiaților ucraineni de către instituții și alte organisme românești. Interacțiune, utilitate și rol în contextul refugierii, percepții asupra funcționării și eficienței.

Problema/direcția nr. 3 - Accesul refugiaților la serviciile de sănătate din România.

Problema/direcția nr. 4 - Accesul refugiaților la serviciile de învățământ din România.

Problema/direcția nr. 5 - Accesul refugiaților la piața muncii din România.

Problema/direcția nr. 6 - Legalitatea șederii refugiaților în România.

Problema/direcția nr. 7 - Acomodarea transfugilor ucraineni la societatea românească. Relații și comunicare între refugiați și mediul social autohton.

Ipotezele de cercetare

Pentru că implică diverse aspecte și subdomenii sociale, dar și numeroase variabile socio-demografice, sunt enunțate mai multe astfel de afirmații, unele asemănătoare între ele, dar care nu pot fi contopite. Numărul lor ar fi putut fi chiar mai mare, dacă am fi inclus în blocul de analiză și alte variabile factoriale, spre exemplu, genul; după cum se observă din tabelul descriptiv al eșantionului, acest item nu prefigurează influențe semnificative pentru

variabilele dependente, datorită faptului că, în marea majoritate, respondenții sunt femei. Drept urmare, au rezultat următoarele 5 ipoteze de lucru:

Ipoteza H1: Între mulțumirea refugiaților față de modul în care sunt tratați de către stat și cea aferentă măsurilor luate de către România la momentul izbucnirii războiului, există o corelație direct proporțională (*confirmată*).

Ipoteza H2: Apelarea de către refugiați la serviciile medicale, educaționale și ocupaționale din România diferă semnificativ în funcție de vârsta lor și de numărul membrilor de familie cu care au imigrat în România (*infirmată*).

Ipoteza H3: Apelarea de către refugiați la serviciile medicale, educaționale și ocupaționale din România diferă semnificativ în funcție de nivelul de cunoaștere a limbii române (*confirmată parțial*).

Ipoteza H4: Nivelul de mulțumire al refugiaților față de modul în care sunt tratați de către stat variază semnificativ în funcție de vârsta lor și de numărul membrilor de familie cu care au imigrat în România (*confirmată parțial*).

Ipoteza H5: Nivelul de sprijin acordat integrării refugiaților de către organismele românești – instituții și ONG - diferă semnificativ în funcție de domeniul / sectorul social de referință: medical, educațional, ocupațional (*confirmată parțial*).

Proiectarea cercetării aplicative

Deși în practica cercetărilor sociologice este clasică succesiunea calitativ (ca un demers prealabil, de prospecțiune) - cantitativ (tehnica chestionarului fiind cel mai frecvent întâlnită), am fost în situația de a proceda diferit, în principal din două motive:

- Inițial, orientarea investigației experimentale a fost una predilect calitativă, propunându-și culegerea datelor din câmpul social prin interviuri individuale. După testări prealabile, acest instrument a fost metamorfozat în chestionar, iar planul de cercetare a suferit modificări importante, inclusiv sub aspectul abordării calitativ versus cantitativ.
- O bună parte dintre concluziile rezultate din cercetarea cantitativă reclamă, pe de o parte, o confirmare, iar pe de altă parte o nuanțare, fie chiar și la nivel de exemple individuale.

Așadar, în ceea ce privește cercetarea cantitativă, ca metodă principală, am recurs la chestionarul sociologic. Pe lângă avantajele incontestabile ale cercetării cantitativiste, una dintre cauzele importante care au determinat reorientarea metodologică ține de condițiile de realizare a dialogului cu refugiații vorbitori doar de limbă ucraineană. Desfășurarea acestora

ar fi presupus prezența unui translator, fapt care ar fi produs pierderi semantice, distorsiuni, inexactități și, deci, erori sistematice. Din sfera metodologiei cantitative, a doua metodă utilizată a fost cea a analizei de conținut

În scop confirmativ și explicativ, în ceea ce privește cercetarea calitativă, am selectat metoda analizei tematice și pe cea a studiului de caz. Prima alegere – analiza tematică – a fost indusă de natura materialului de cercetare rezultat, care este unul foarte bogat (provenit din răspunsurile libere ale chestionarului), pe care l-am considerat cu un grad ridicat de relevanță în contextul temei doctorale. A doua metodă – studiile de caz – a fost inclusă în planul de cercetare pentru a verifica și confirma puncte de vedere pe care le-am considerat de prim ordin în analiza noastră, iar pentru aplicarea ei am folosit tehnica interviului individual.

Cercetarea cantitativă. Ancheta sociologică (realizată prin chestionar) și analiza de conținut

Chestionarul sociologic

Obiectivele de ordin metodologic, particulare, urmărite prin includerea metodei chestionarului în planul nostru de cercetare, vizează:

- Extragerea dintr-un lot sau eșantion cât mai cuprinzător a unor informații pe care literatura de specialitate nu le are specificate, altele decât cele pe care le presupun înregistrările și statisticile oficiale din domeniul migrației.
- Aducerea la nivel de cunoaștere argumentată statistic a unui fenomen social inedit spațiului și timpului nostru – un conflict armat în mileniul trei, la granița țării, cu numeroase implicații sociale.
- Crearea unei baze de date consistente care să permită gestionarea informațiilor privind integrarea refugiaților, pe diferite planuri.
- Obținerea de informații care să servească creării unui profil psiho-sociologic al refugiatului ucrainean din România.
- Studierea cauzală a stării de mulțumire sau nemulțumire resimțite de către refugiații de război care trăiesc în România, prin raportare la anumite sectoare ale vieții sociale.
- Studierea impactului politicilor și măsurilor luate de către organismele românești care au fost angrenate în managerierea crizei umanitare ucrainene (instituții și ONG).

Ținând cont de cele specificate, în strânsă legătură cu tema și obiectivele generale ale lucrării doctorale, am proiectat și aplicat un formular destinat auto-administrării (online), structurat, după cum vom vedea în ceea ce urmează, pe formatul unui ghid de interviu, cuprinzător, cu întrebări nuanțate. În acest sens, este necesar a face câteva mențiuni:

- a. Construcția chestionarului după numărul și tipul întrebărilor / variabilelor:
  - numărul total de întrebări / variabile: 55.
  - numărul de întrebări / variabile închise (standardizate), categoriale sau scalate (Likert): 20 (36% din total).
  - numărul de întrebări / variabile deschise (nestandardizate): 35 (64% din total).
- b. Construcția chestionarului după limba de redactare – au fost concepute 2 versiuni, disponibile la alegere, pe contul deschis în platforma SURVIO, una în limba română și cealaltă în ucraineană.
- c. Operarea și centralizarea chestionarelor, prelucrarea datelor – softuri și platforme digitale: SURVIO, Excel, SPSS, Word.

Universul cercetării este constituit din populația ucraineană care a imigrat în România urmare a conflictului ruso-ucrainean izbucnit în februarie 2022, cea care se află sub incidența acordării protecției temporare de către Statul Român.

Diseminarea chestionarelor a fost realizată prin rețelele sociale digitale (grupuri și comunități constituite online), în mod predilect prin cele de limbă ucraineană, singurul filtru de selecție impus fiind cel referitor la vârstă (minim 18 ani).

Colectarea chestionarelor s-a făcut online, automat în baza platformei Survio, de unde informațiile au fost transferate printr-o serie de operații intermediare într-o bază de date SPSS, special concepută.

Statistici privind completarea chestionarului - formularul redactat în limba română a înregistrat un număr de 52 de vizualizări; din acest total, au completat și remis chestionarul către baza de date doar 6 subiecți (11,5%). Însă, formularul redactat în limba ucraineană a înregistrat valori cu mult mai mari: 710 vizualizări și 198 de chestionare completate și remise către baza de date (27,8%).

Natura eșantionului studiat - dată fiind imposibilitatea cunoașterii într-un interval de timp rezonabil a structurii populației de referință, dar și dificultatea evaluării posibilităților de selecție, contactare și de aplicare a chestionarelor, eșantionul rezultat este unul de conveniență, autoselectat și, drept urmare, neprobabilist.

Talia eșantionului cercetat este de 204 subiecți (chestionare centralizate), totalizând respondenții ambelor versiuni de limbă în care a fost aplicat formularul (6 în limba română și 198 în ucraineană).

Metode statistice implicate în analiza datelor (soft utilizat, SPSS):

- analiza consistenței interne a scalelor utilizate în operaționalizarea variabilelor standardizate din chestionar:
  - o Metoda: Reliability Analysis. Modelul: Alpha Cronbach.
- testele statistice asociative, factoriale și comparative:
  - o Testul HI pătrat (χ^2) după metoda Pearson,
  - o Corelația bivariată după metoda Spearman,
  - o Testul T pentru eșantioane (variabile) independente,
  - o One-Way ANOVA
  - o Testul T pentru eșantioane pereche.

Analiza de conținut

În cazul nostru, aducerea acestei metode la „masa de lucru” este neapărat necesară, dat fiind profilul întrebărilor, cu peste jumătate dintre ele complet nestandardizate și cu nuanțe de răspuns diverse, multe fiind pasibile a fi încadrate în sfera instrumentală a metodologiei calitative, sau cel puțin la limita ei.

Plecând de la această metodă, vom ajunge la o alta, de această dată anexată în mod „oficial” clasei tehnice a metodologiei calitative – analiza tematică.

Cercetarea calitativă. Analiza tematică și studiile de caz

Analiza tematică

Am făcut referire la datele culese prin chestionar, unde instrumentul de cercetare a avut 64% dintre întrebări aplicate în regim deschis (au înregistrat răspunsuri libere, neasistate de variante prestabilite). În cadrul analizei de conținut (cercetarea cantitativă), aceste rezultate au fost prelucrate în mod sintetic, fiind prezentată tabelar doar esența lor semantică; însă, pentru fiecare întrebare deschisă au fost selectate și răspunsuri individuale, relevante și edificatoare în sensul variabilei aplicate și al problemelor cercetării. Am utilizat aceste selecții de rezultate ca pe un termen de comparație, astfel încât forța verificării concluziilor cercetării experimentale, cu argumentația aferentă, să fie adusă la un nivel superior.

Pe lângă atingerea acestui obiectiv primar (de verificare), analiza tematică expune anumite modele de gândire și de atitudine, pe care refugiații ucraineni le-au dobândit urmare a trăirilor personale și a condiționărilor mediului comunitar și social românesc. Din acest motiv, structura prelucrării datelor a urmat-o pe cea deja parcursă în cazul cercetării cantitative (analiza de conținut), reluând cele 7 probleme de cercetare, care constituie în egală măsură și direcțiile noastre de analiză.

Studiile de caz

În parcursul lucrării este precizat că etapa explorativă a fost asumată și parcursă prin testarea ghidului de interviu și a formularului de chestionar propuse în momentul de debut al cercetării. Drept urmare, dintre utilitățile clasice ale studiului de caz, ne-am oprit la capacitatea lui descriptivă și mai cu seamă la cea explicativă. Cazurile studiate, trei la număr, sunt individuale (deși fac referire și la colectivități mici, de tip familial) și au fost realizate utilizând ca tehnică interviul direct. Pentru aceasta, date fiind dificultățile de comunicare lingvistică româno-ucraineană, în două dintre aceste cazuri s-a recurs la asistență din partea unui translator, ceea ce a presupus un timp mai mare de lucru și o adaptare post-aplicare a conținutului.

În mod diferit față de analiza tematică, interviurile au fost evaluate după alte 8 categorii prestabilite, această structură fiind în legătură directă cu ghidul de interviu utilizat în cadrul studiilor de caz. Însă, elementele de asemănare (de juxtapunere) sunt mai numeroase decât cele care diferențiază cele două structuri de organizare a concluziilor, astfel încât compararea lor este justificată și s-a dovedit a fi eficientă.

Contribuții generale. Limite ale cercetării

Prezenta teză de doctorat reprezintă una dintre puținele întreprinderi științifice de acest tip care au marcat fenomenologia socială conexată mișcărilor demografice pe care criza ucraineană le-a generat. În plus, trebuie adăugat și ceea ce obiectivează tema lucrării, delimitând integrarea socială tridimensională a refugiaților în România; astfel încât, de aici decurg și primele elemente de noutate ale lucrării.

Însă, pe lângă dimensiunile epice ale migrației ucrainene, perimetrul științific și aplicativ al tezei cuprinde și descrie unele angrenaje legislative și instituționale puse în funcțiune ca urmare a creării valurilor de imigranți, în regiune și în România, pe care, de asemenea, lucrarea le are în vedere.

În cadrul cercetării fundamentale, literatura consultată este amplă, pluridisciplinară, fiind parcurse și citate lucrări, articole și studii din științe juridice, economie, geografie, antropologie și, mai cu seamă, sociologie. În bibliografie, se regăsesc autori de pe întreg mapamondul, de la „părinții” teoriilor migrației, până la autori care abordează în manieră aproape excentrică, dar cu nimic lipsită de realism, fenomenologia respectivă (cei care descriu noile forme ale migrației, transmigrația și transnaționalismul). Aceasta este dovada construirii unei baze solide de înțelegere și de planificare a cercetării aplicative.

Concluziile cercetării de teren sunt solide, verificate prin intersecții metodologice, multe rezultate fiind deosebit de interesante. Pentru a evidenția importanța acestor date, aducem aminte observațiile făcute de unii sociologi români (Traian Rotariu și alții) care subliniază dificultatea de abordare a studiilor migraționiste, văduvite de consecvența necesară analizelor longitudinale, deși preocupările din domeniu sunt prezente în lumea științifică de mai bine de un secol.

Întregul eșafodaj al cercetării urmărește, în primul rând, două aspecte: realismul și siguranța datelor. Se poate constata faptul că răspunsurile pe care instrumentele de cercetare (chestionar și ghid de interviu) le anticipau în faza de proiectare au fost cu mult diversificate, depășind într-o anumită măsură direcțiile inițial planificate. Din acest punct de vedere, cu onestitate, facem invitația unei analize de conținut secundare a răspunsurilor libere pe care o mare parte a itemilor chestionarului le-a pus în valoare, deoarece considerăm că acestea mai pot fi exploatare și prin alte direcții de cercetare care exced tema prezentei teze.

Pe fondul unor lacune ale legislației naționale, din analiza datelor reiese că instituțiile statului român sunt oarecum deficitare sub aspectul continuității programelor și măsurilor implicate în managementul refugiaților; poate fi adusă în discuție o insuficiență în direcția sustenabilității primelor intervenții, cu programe și măsuri care au avut parte de apreciere atât din partea refugiaților, cât și din cea a comunității internaționale.

În acest sens și pe acest fond, în acord cu rezultatele cercetării doctorale, am propus un proiect *de lege ferenda*, care constituie, totodată, una dintre cele mai importante contribuții ale lucrării.

Limite ale cercetării empirice

În cea mai mare parte, limitele cercetării empirice pot fi încadrate în două categorii: una care ține de natura și metodologia cercetării, iar a doua de cea a temei și a populației investigate.

Deși s-a lucrat cu instrumente semistandardizate, firul urmat de ideile și conceptele asamblate în instrumentarul cercetării (operaționalizarea lor) a fost afectat de numeroase traduceri produse în ambele sensuri – română - ucraineană și ucraineană - română. Spre exemplu, studiile de caz au presupus realizarea a 3 interviuri individuale, ocazie cu care obstacolele de comunicare precizate și-au făcut simțită prezența, confirmându-ne precauția de a evita potențarea prioritară a mijloacelor calitative de culegere a datelor. Deși este vorba mai degrabă de o dificultate, aceasta ar fi **o primă limită** ce caracterizează lucrarea de față.

O a doua limită este cea aferentă subiecților pe care cercetarea le încorporează. Chiar dacă tema preanunțată este cea a integrării sociale în România (considerată de către subiecții cercetării ca fiind o țară sigură), este necesar să avem în vedere reacțiile ezitante ale refugiaților, marcați deja de o traumă provocată cu puțină vreme în urmă față de perioada culegerii datelor. Pentru a întări această observație, amintim că din totalul celor 710 vizualizări cât a înregistrat chestionarul sociologic (cel redactat în limba ucraineană), mai puțin de 30% dintre formulare au fost și completate (198, mai exact).

A treia limită este provocată tocmai de natura instrumentului principal de cercetare – chestionarul. Mai exact, este vorba de dimensiunile lui – sunt enunțate 55 de întrebări (itemi și subitemi), unele mai simple, altele mai complicate, cu un timp de aplicare care s-a situat, în medie, în jurul a 30 de minute -, aspect care poate fi considerat descurajant, având în vedere disponibilitatea psihologică a respondenților de a aloca timpul necesar completării.

A patra limită ține de selecția participanților la cercetare, etapa în sine fiind dependentă de existența prealabilă a unor contacte și relații care au înlesnit accesarea doar a anumitor grupuri și comunități de refugiați, organizate online. La aceasta se adaugă capacitatea variabilă a potențialilor respondenți de utilizare a aplicației online sub care a fost redactat chestionarul (SURVIO).

Concluzii

Dintre rezultatele generale ale cercetării, se remarcă anumite aspecte care prezintă un important potențial teoretic și practic: profilul refugiatului, comportamentele instituționale și civile raportate la migrația ucraineană (prezentându-se plusuri și minusuri), cadrul-suport de propunere a unui proiect *de lege ferenda* orientată către optimizarea și ameliorarea intervenției instituționale în sensul unei mai eficiente integrări a refugiaților.

a. Profilul refugiatului ucrainean din România

Din tabloul descriptiv al eșantionului studiat prin chestionar, reiese că majoritatea ucrainenilor refugiați în România sunt persoane de gen feminin (peste 88%), cu vârsta încadrată în intervalul 25-44 ani (aprox. 67%); în marea majoritate, sunt absolvenți de studii superioare (74%), au religia creștin-ortodoxă (peste 73%) și, într-o măsură covârșitoare, sunt șomeri sau nu au nicio ocupație în țara noastră (aproape 70%). Un alt aspect important care decurge din analiza rezultatelor cercetării cantitative este acela că peste 55% dintre refugiați nu cunosc deloc sau foarte puțin limba română.

Ținând cont de aceste date, se poate afirma că persoanele ucrainene refugiate în România fac parte din segmentul de populație activă cu cel mai mare potențial productiv din punct de vedere socio-economic, dar și cu cea mai mare capacitate reproductivă din punct de vedere biologic din întregul eșichier demografic; acestea, împreună, descriu o resursă umană foarte importantă, care a fost decupată din societatea ucraineană și a fost translocată în spațiul social românesc, pentru o perioadă de timp care este greu de prognozat.

În ceea ce privește comportamentul pro-activ al ucrainenilor în vederea integrării în subsistemele cheie ale societății românești, se constată că cele mai solicitate au fost serviciile medicale (76%), urmate de cele ocupaționale (puțin peste 44%), respectiv de cele educaționale (40%). Aceasta sugerează că inițiativele de incluziune socială nu sunt foarte frecvente printre refugiați (deși mai mult solicitate, serviciile medicale nu sunt opționale, ci reprezintă stringențe), ceea ce ne poate duce la ideea instaurării printre transfugi a unei psihologii de tip *stand by*; starea de semi-apatie socială ar putea fi cauzată sau menținută, ca și în cazul persoanelor vulnerabile din România (vezi rromii), de măsurile asistențiale ale statului, acesta constituind un efect pervers bine-cunoscut în sociologia muncii.

Din analiza ipotezelor de cercetare, cu o contribuție specifică profilării refugiaților este de reținut concluzia conform căreia nici vârsta (variabilă independentă), nici nivelul de cunoaștere a limbii române (variabilă codependentă) nu produc inducții semnificative în ceea ce privește comportamentele refugiaților (cu excepția accesării ofertei educaționale

românești); așadar, se poate afirma că avem de a face cu o populație caracterizată de un nivel avansat de imitație socială (mimetism), diferențierile fiind ne semnificative din punct de vedere statistic; altfel spus, refugiatul apelează în mod aleatoriu și, cel mai des, *in extremis* la serviciile românești disponibile, fără ca aceasta să fie condiționată de anumite criterii preselecțate.

Un element de atenționare ar putea surprinde riscul ca ucrainenii să devină asistați social (pe o durată medie sau lungă), în condițiile în care, dintre ei, sunt ocupați doar o mică parte, iar prestația statului român în privința susținerii ocupării este percepută chiar de către respondenți ca fiind destul de slabă.

b. Comportamentul și prestația statului în contextul integrării refugiaților. Puncte tari și puncte slabe

Faptul că, inițial, România a avut o componentă de sprijin umanitar bine structurată, care a impresionat chiar și la nivel internațional, constituie fără îndoială un plus semnificativ. Detaliind, *Programul 50/20* a reprezentat timp de aproximativ un an de zile un adevărat „colac de salvare” pentru mulți dintre cei stabiliți în România (transfugi). Pe lângă aceasta, la nivel administrativ local și central, au fost planificate și implementate măsuri de intervenție de urgență (și pe termen scurt) care au creat puntea către supraviețuire a numeroase familii, unele aflate în situații critice.

În ceea ce privește cele 3 componente sociale care fac obiectul principal al cercetării noastre (sănătate, educație, ocupare), România a avut inițiative constructive, orientate în mod clar către o anumită formă de integrare. Sunt de amintit, pentru exemplificare, locurile special create în unitățile din sistemul public de învățământ sau bursele de locuri de muncă organizate pentru refugiați.

Însă, odată cu trecerea timpului, așa cum evidențiază și cercetarea empirică, din motive obiective (cum ar fi diminuarea sau epuizarea cuantumurilor alocărilor bugetare), intensitatea aplicării acestor politici publice a scăzut sau s-a ajuns la termenul limită de aplicabilitate, fără ca acestea să fie înlocuite la timp și în mod echivalent cu altele.

c. Comportamente ale entităților civile în relația cu ucrainenii refugiați

Aflată în tandem cu instituțiile publice până la un anumit punct, societatea civilă activată și implicată în situația crizei ucrainene a performat ulterior într-un mod mai bine apreciat. Plecând de la strategiile de informare și orientare, ONG-urile românești și cele internaționale care au filiale în România au deschis larg ușile pentru majoritatea tipurilor de servicii asistențiale de urgență; în timp, prin comparație cu instituțiile statului, aceste

organisme au menținut un nivel mai ridicat de preocupare. Este deseori semnalată printre răspunsurile din analiza tematică prezența ONG-urilor în rândul copiilor și adulților ucraineni, cu activități educative (formale și informale), de învățare a limbii române sau din categoria celor (inter)culturale. Este de reținut că, atunci când vine vorba de înscrierea copiilor în sistemul de învățământ românesc, respondenții indică în primul rând grădinițe și școli private sau pe acelea aflate sub tutela unor organizații caritabile.

Actul umanitar pus în operă de către ONG este însă mult mai extins, având valențe multiple, chiar și în privința sistemului medical alternativ celui de stat; acest aspect reiese tot din datele cercetării cantitative, fiind semnalat rolul de suport informațional, dar și cel de sprijin de specialitate (medicală) efectiv acordat.

d. Proiect de lege ferenda

Date fiind resursele logistice limitate, este evident că organismele instituționale și ONG de profil nu vor avea capacitatea de a manageria pe termen lung o chestiune atât de complexă cum este cea a unei minorități refugiate; de aici decurge necesitatea unei adoptări la nivel guvernamental, *de jure* și *de facto*, a unei strategii naționale dedicate problemelor circumscrise migrației de război, care să fie bazată pe un cadru legislativ cât mai favorabil refugiaților. Acesta este motivul pentru care, la subcapitolul *Contribuții generale ale lucrării*, am făcut propunerea unui succint proiect *de lege ferenda*.

Bibliografie selectivă

- Anderson, B., Ruhs, M., (2010). *Researching illegality and labour migration*, Population, Space and Place, Volume 16, Issue 3, p. 175-179
- Anghel, R., G., (2013). *Romanians in Western Europe: Migration, Status Dilemmas, and Transnational Connections*, Published by Lexington Books, United Kingdom.
- Arango, J. (2000). *Explaining migration: a critical view*. International Social Science Journal, Nr. 165
- Babbie, Earl, (2009). *Practica Cercetării sociale*, traducere de Sergiu Gherghina, George Jiglău, Monica Andriescu, Editura Polirom, Iași.
- Bădescu, Ilie, (2013), în *Migrația internațională ca problemă socială. Studiu de caz: migrații pentru muncă din Italia*.
- Beamer, Linda, (1992). *Learning Intercultural Communication Competence*, Association for Business Communication.
- Berry, J. W. (1997). *Immigration, acculturation, and adaptation*. Applied Psychology: An International Review, 46(1).
- Bourdieu, Pierre, (1984). *Distinction. A social critique of the judgement of taste*, Editura Routledge, London.
- Bourne, J., (2007). *In Defence of Multiculturalism*, Institute of Race Relations, No.2
- Borjas, G.J. (1989). *Economic theory and international migration*. International Migration, Review, 23, 3.
- Castles, S., de Haas, H., Miller, J., (2013). *Theories of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Sixth Edition, p. 26
- Condac, E., (2018). *Evaluarea rolului rețelelor sociale și de sprijin a migraților români din regiunea Lazio, Italia*, Editura Sapienia, Iași.
- De Haas, H., (2008). „*Migration and Development. A Theoretical Perspective*”, WP nr. 9, International Migration Institute, Oxford, Marea Britanie.
- Faist, T. (2000). *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Clarendon.
- Fassmann, H., Munz, R., (1994). „*European East-West Migration, 1945-1992*”, International Migration Review, 28 (3): 1994, pp. 520-538.
- Gordon, M., A., (1964). *Assimilation in American life. The role of race, religion and national origin*, New York, Oxford University Press.

Granovetter, Marc (1973). „*The strength of weak ties*”, *American Journal of Sociology* 78, 1360- 1380.

Harris, Robert, (2010). *Corupția Politică: Înăuntru și în afara statului – națiune*, Ed. Institutul European, Iași.

Jura, C., (2006). *Drepturile minorităților naționale*, Editura CH Beck.

Kymlicka, W., (1995). *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford University Press

Lee, E. S. (1966). *A Theory of Migration*. *Demography*, 3(1), p. 47-57.

Mansoor, Ali, Quilin, Bryce, (2006). *Migration and remittances. Eastern Europe and the Former Soviet Union*, The World Bank, Europe and Central Asia Region.

Martin, S.F., (2001). „*Forced Migration and Professionalism*”, *International Migration Review*, 35(1), pp. 226-243.

Moldovan, A.T., (2004). *Expulzarea, extrădarea și readmisia în dreptul internațional*, Editura All Beck, București.

Miga-Besteliu, R., (1998). *Drept internațional. Introducere în drept internațional public*, Editura ALL, București.

Năstase, A., Aurescu, B., (2012). *Drept internațional public. Sinteze*, ediția a 7-a, Editura C.H. Beck, București.

Pajares, F. (2007). *Motivational Role of Self-Efficacy Beliefs in Self-Regulated Learning*.

Pilkington, H., (1998). *Migration, Displacement and Identity in Post-Soviet Russia*, London & New York: Routledge.

Piore, Michael J. (1979). *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Plastara, G., (2004). *Manual de drept internațional public*, Restitutio, Editura All Beck, București.

Portes A., Fernandez-Kelly P., Haller W. (2005). *Segmented assimilation on the ground: The new second generation in early adulthood*, *Ethnic and Racial Studies*, (28), p. 1000– 1040

Radu, Mircea, (2006). *Politica și practica privind integrarea imigranților și refugiaților în statele europene*, *CALITATEA VIEȚII*, XVII, nr. 3–4

Ravenstein, E.G. (1885). *The Laws of Migration*. *Journal of the Royal Statistical Society*. №48

Recueil des Tratés, Société de Nations, No. 2004, vol. 89, p. 47

Rotariu, Traian, Iluț, Petru, (2001). *Ancheta sociologică și sondajul de opinie*, Editura Polirom, Iași.

Rumbaut R.G., (1999). *Immigration Research in the United States. Social Origins and Future Orientations*, Michigan State University

Safran, W. (1991). *Diasporas in modern societies: Myths of Homeland and Return*. // *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*. Vol.1 (1), p. 83–99.

Sandu, Dumitru. (2018). *Migrația temporară în străinătate*. In V. Ghețau (Ed.), *Demografia României* (pp. 245-280). București: Editura Academiei Române.

Simmel, George, (1900). *Philosophie des Geldes*, Leipzig, Verlag von Duncker & Humblot.

Stănică, S. (2013). *Diaspora și fenomenul de Brain-drain*. // *Revista română de sociologie*. Anul XXIV, nr.5–6. - București, p. 387–401.

Sussmuth, Rita; Weidenfeld, Werner, (2004). *Challenge integration: Living together in a Europe of Diversity*.

Toth, Anita. (2018). *Măsurile și indicatorii de integrare a migraților în România. Contribuții la optimizarea dimensiunii educaționale din punct de vedere legislativ*. Cluj-Napoca.

Vasquez, Mateo, F., (1976). *Introducción al derecho migratorio*, Madrid.

Vâlceanu, D.G., Zulaica, L., (2012). *Indicele calității locuirii - instrument de evaluare a calității locuirii urbane*, Vol. 4, Nr. 3, pag. 53.

Wimmer, R., Dominick, J., (2010). *Mass Media Research: An Introduction - 9th Edition*, Cengage Learning, Business & Economics.

Yin, Robert, (2005). *Studiul de caz*, Editura Polirom,

Zamfir, Cătălin, Vlăsceanu, Lazăr, (1993). *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București.

Znaniński, Florian, Thomas, William I., (1918). *Țăranul polonez în Europa și America. Monografia unui grup de imigranți*.

Zubenschi, E., Zubenschi, M., (2018). *Migrațiologie*, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău.